

dr hab. inż. Ryszard Chrobak prof. ASzWoj

Warszawa 02.02.2023 r.

Wydział Zarządzania i Dowodzenia

Akademia Sztuki Wojennej

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Artura Ryszarda Jakubczaka pod tytułem
„Wojska Obrony Terytorialnej w Rzeczypospolitej Polskiej”**

1. Uwagi ogólne

Podstawą formalną sporządzenia recenzji była uchwała Rady Dyscypliny Naukowej o Bezpieczeństwie Akademii Kaliskiej, przekazana za pismem Sekretarza Rady Pani mgr. Karoliny Glapińskiej w dniu 21.12.2022 r. Promotorem pracy jest dr. hab. Ireneusz T. Dziubek, a promotorem pomocniczym dr Bogumiła Pawlaczyk.

Rozprawa doktorska na temat *Wojska Obrony Terytorialnej w Rzeczypospolitej Polskiej*, stanowi analityczne studium identyfikacji i charakterystyki przeobrażeń, które dokonały się w tym rodzaju Sił Zbrojnych RP, będącym jednym z najbardziej życiowych i kluczowych ogniw w systemie obronności państwa. naszych czasów.

Podjęcie tematyki określonej tytułem pracy znajduje uzasadnienie zarówno względami teoretycznymi, jak i praktycznymi.

Względy teoretyczne wynikają z faktu niewystarczającej skali pogłębionych rozważań w kwestii naukowego identyfikowania uwarunkowań obecnych i perspektywicznych w obszarze znaczenia Wojsk Obrony Terytorialnej w potencjale obronnym państwa. Waga poruszonego problemu dotyczącego wykorzystania tego komponentu sił zbrojnych w obecnej sytuacji geopolitycznej, w czasie obecnie toczącej się wojnie na Ukrainie nabiera szczególnego znaczenia.

W tej sytuacji zaistniała potrzeba dokonania oceny i identyfikacji roli i zasad funkcjonowania Wojsk Obrony Terytorialnej w Rzeczypospolitej Polskiej jako

komponentu terytorialnego sił zbrojnych - jednego z dwu komponentów tych sił - organizacyjnie i strukturalnie w postaci systemu Obrony Terytorialnej

Względy zaś praktyczne wynikają z faktu aktualności problematyki i to z dwóch powodów.

Po pierwsze. Dynamiczne zmiany we współczesnym środowisku wymuszają na podmiotach państwowych dokonywanie systematycznych zmian w szkoleniu, doskonaleniu struktur i funkcjonowaniu swoich sił zbrojnych. Jest to temat szczególnie istotny dla Rzeczypospolitej Polskiej, która bezpośrednio graniczy z mocarstwem przejawiającym imperialistyczne dążenia, którego działania również w ostatnim i obecnym czasie wskazują na chociażby naruszanie granic sąsiednich krajów wykazujących się nieodpowiednim potencjałem odstraszania. Uzasadnioną zatem wydaje się teza, iż dla odstraszania niezwykle istotnym elementem są odpowiednio zorganizowane i wyszkolone Wojska Obrony Terytorialnej.

Po drugie.

Zasadnicze dokumenty strategiczne bardzo wyraźnie wskazują, że siły zbrojne w Polsce powinny mieć zdolności przede wszystkim do skutecznej obrony państwa. Zdaniem wielu ekspertów może to być realne jedynie w sytuacji, gdy nie będąc mocarstwem militarnym i przy tym nie dysponując bronią jądrową, można to osiągnąć posiadając właściwą strukturę opartą na obu komponentach sił zbrojnych tj. wojskach operacyjnych i obrony terytorialnej. Istotne znaczenie odgrywa wówczas Obrona Terytorialna (OT), rozumiana jako powszechna organizacja aktywnego udziału obywateli w tworzeniu potencjału obrony narodowej, a w jej ramach Wojska OT.

Wojska OT komponentu terytorialnego sił zbrojnych mogą skutecznie współdziałać z wojskami operacyjnymi w zakresie jaki zostanie określony na układzie wojska operacyjne – Obrona Terytorialna, gdyż potencjał ludzki znajdujący się w Obronie Terytorialnej jest znacznie większy niż w wojskach operacyjnych, jak słusznie zauważa Doktorant.

Przedstawiony teoretyczny i praktyczny wymiar pracy, w pełni koresponduje z tytułem dysertacji. Wychodzi on naprzeciw potrzebom usystematyzowania i uporządkowania aktualnego stanu wiedzy. Podkreślenia wymaga fakt, iż rozprawa

wypełnia oczekiwania wynikające z jej tematu i tytułu oraz dyscypliny nauki o bezpieczeństwie.

2. Ocena szczegółowa

2.1. Ocena metodologiczna

Warto zaakcentować aktualność i znaczenie wybranego tematu, jako że obejmuje on obszar cywilny i militarny w kontekście funkcjonowania systemu obronnego państwa, a w nim szeroko rozumianej obrony terytorialnej. Doświadczenia ostatnich lat wskazują, że posiadanie przez państwa nie będące mocarstwami militarnymi jedynie wojsk operacyjnych nie gwarantuje zachowania ustroju i niepodległości w dotychczasowym ich stanie, gdyż przy pomocy działań hybrydowych można te państwa pokonać lub zmusić do zmian politycznych na szczytach władz oraz podbić bez użycia działań zbrojnych na dużą skalę w odniesieniu do części ich terytoriów.

Mając świadomość, że w drugiej dekadzie XXI wieku suwerenność państw, a tym samym ich bezpieczeństwo, zaczęto podważać przy pomocy działań hybrydowych, gdzie wykorzystanie przeciw działaniu agresora wojsk operacyjnych w obronie państwa okazało się mało skuteczne (na przykład Ukraina w roku 2014), Doktorant słusznie podjął wątek, który uwzględnia możliwość udziału sił OT we wsparciu działań struktur bezpieczeństwa państwa na okoliczność przeciwdziałania agresji hybrydowej wobec Polski.

Tak ważna, skomplikowana i dynamiczna dziedzina, w wymiarze narodowym stała się obszarem badań i treścią recenzowanej rozprawy doktorskiej.

Pozytywnie należy ocenić pracę z metodologicznego punktu widzenia. Treść podjętych i przeprowadzonych przez Autora rozważań w pełni odpowiada tytułowi i tematowi pracy.

Za cel główny Doktorant przyjął określenie roli i zasad funkcjonowania Wojsk Obrony Terytorialnej w systemie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, a na drodze ich osiągnięcia zaproponował pięć celów cząstkowych, które w znacznej większości wpisują się trafnie w cel główny. Niektóre jednak budzą wątpliwości recenzenta. Pierwszy cel szczegółowy brzmi: ***Zdefiniowanie systemu***

bezpieczeństwa narodowego w Rzeczypospolitej Polskiej. Czy w recenzowanej pracy znajduje się oryginalny: model tego system? Drugi cel szczegółowy w dysertacji przybrał brzmienie: *Zdefiniowanie funkcjonowania Wojska Obrony Terytorialnej we współczesnych państwach.* Czy ten faktyczny stan funkcjonowania wojsk OT w przywoływanych państwach wymaga realizacji skomplikowanego procesu badawczego? (Proszę o odniesienie się do powyższych wątpliwości w trakcie obrony)

Zaprezentowany w dysertacji ogólny problem badawczy postawiony w formie pytania: *Jakie jest miejsce Wojsk Obrony Terytorialnej w systemie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej?*, powiązany jest z celem głównym (określenie roli i zasad funkcjonowania Wojsk Obrony Terytorialnej w systemie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej), oraz pięcioma szczegółowymi problemami badawczymi i świadczy o logicznym, a także naukowym podejściu Autora do rozwiązywania problemów natury teoretycznej i praktycznej.

Natomiast sformułowana hipoteza *Wojska Obrony Terytorialnej są ważnym elementem systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, ponieważ mogą istotnie wzmacniać potencjał Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.* jest właściwa i zrozumiała jednak wg. mnie zbyt ogólna jednak tę niewielką niedoskonałość rekompensują hipotezy szczegółowe pozwalające na ich precyzyjną weryfikację, co znalazło odzwierciedlenie w poszczególnych rozdziałach dysertacji.

Wskazana formuła celów, problemu badawczego, hipotezy oraz zakresu badań sytuuje rozważania na dwóch płaszczyznach: teoretyczno - metodycznej i analityczno - empirycznej.

Pracę wyróżnia szeroka i solidna baza źródłowa, która niewątpliwie poprawnie została dobrana do tematu rozprawy. Wyszczególnione pozycje zwarte, artykuły, dokumenty, netografia - w moim przekonaniu reprezentatywne i dające możliwość rzetelnego opisanie badanych zagadnień.

Konstrukcja rozprawy oraz sposób opracowania materiału empirycznego, a także forma przeprowadzonej analizy i przyjęta metodyka badań pozwalają stwierdzić, że cel pracy został osiągnięty.

W procesie badawczym Autor nie poprzestał na rozważaniach teoretycznych i własnych obserwacjach, ale wsparł je opiniami ekspertów. Tym samym recenzowana

dysertacja charakteryzuje się pragmatyzmem naukowym, czego przykładem są przemyślenia i analizy, które zostały wyrażone w sposób komunikatywny, a zarazem logiczny. Wyniki badań przedstawione przez Doktoranta oraz wnioski, mogą w przyszłości w sposób praktyczny zostać wykorzystane w perspektywicznym kształtowaniu bezpieczeństwa RP. Doktorant wykazał się ogólną wiedzą teoretyczną w reprezentowanej dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie, dobrą znajomością przedmiotu badań oraz umiejętnością analitycznego spojrzenia na rozpatrywany problem.

2.2. Ocena merytoryczna

Warto zaakcentować aktualność i znaczenie wybranego tematu, jako że obejmuje on obszar restrukturyzacji i budowania modelu własnych sił zbrojnych uwzględniające w ich strukturze posiadanie jednostek terytorialnie (lokalnie) tworzonych, terytorialnie (lokalnie i regionalnie) wykorzystywanych – funkcjonujących w systemie terytorialnych (okręgowych, wojewódzkich i powiatowych) organów dowodzenia lub bez tych organów. Ma to na celu poszukiwanie rozwiązań w sferze struktury sił zbrojnych, które byłyby skuteczne w obronie narodowej Polski – na rzecz obrony granic i terytorium.

Na wstępie pragnę podziękować Autorowi dysertacji za odwagę i nowatorskie podejście do zaprezentowania tematyki dotyczącej zmian w obszarze funkcjonowania Wojsk Obrony Terytorialnej i ich wpływu na potencjał obronny Polski. W literaturze można znaleźć wiele podobnych opracowań, ale żadna z nich, według mojej oceny nie jest tak szeroka i głęboko analityczna oraz poparta o badania naukowe.

Dobrze, że Doktorant podszedł do problemu naukowo, wykorzystując bogaty warsztat badawczy i swoje doświadczenie zawodowe.

Praca z merytorycznego punktu widzenia nie budzi zastrzeżeń. Autor podejmując złożoną problematykę rozwiązuje ją w sposób wskazujący, że ma własne zdanie w stosunku do podejmowanych problemów.

Opiniowana rozprawa liczy 503 strony. Składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów merytorycznych (każdy w części końcowej zawiera wnioski i uogólnienia), zakończenia oraz bibliografii, wykazów tabel, rysunków i załączników.

W rozdziale pierwszym – metodologicznym Doktorant zawarł uzasadnienie wyboru tematu dysertacji, opisał sytuację problemową, określił przedmiot badań oraz cele jaki zamierza osiągnąć. Wskazał w nim główny i szczegółowe problemy badawcze oraz hipotezy, których weryfikacji dokonał w wyniku zastosowania teoretycznych i empirycznych metod badawczych.

Ocena rozdziału pod kątem metodologicznym została przedstawiona szczegółowo w punkcie 2.1. recenzji *Ocena metodologiczna rozprawy*.

W rozdziale drugim pt. *System bezpieczeństwa narodowego w Rzeczypospolitej Polskiej* zaprezentowano system bezpieczeństwa narodowego w Rzeczypospolitej Polskiej w stopniu koniecznym do rozpatrywanego problemu badawczego – to jest podstawowych terminów związanych z bezpieczeństwem narodowym, uwarunkowań i polityki bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, kierowaniem bezpieczeństwem narodowym w Polsce, struktury systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej oraz miejsca współczesnych Wojsk Obrony Terytorialnej (WOT) w tym systemie.

Wartość tego rozdziału byłaby większa, gdyby:

- zaprezentowano krytyczne podejście do obecnie funkcjonującego systemu i przyszłe rozwiązania innowacyjne stosowane w doskonaleniu tego systemu;
- zaprezentowane tabele i schematy poglądowe miały charakter autorski.

W kolejnym rozdziale pt. *Wojska Obrony Terytorialnej wybranych państw* zaprezentowano wyniki badań zawierające potencjały struktur i ich organizację oraz charakter funkcjonowania wojsk terytorialnych państw europejskich sąsiadujących z państwami o mocarstwowym charakterze (Rosją, Niemcami, Francją), ponieważ ta właśnie kwestia według Autora jest szczególnie istotna w kontekście porównywalnego sąsiedztwa Polski co wydaje się zasadne z perspektywy poznawczej, natomiast budzi niewielkie wątpliwości w kontekście istoty badań naukowych (wiedza powszechna. Proszę o odniesienie się do tej wątpliwości w trakcie obrony).

W rozdziale tym w ciekawy sposób zaprezentowano teoretyczne ujęcie Obrony Terytorialnej i jej wojsk oraz wojska tworzone terytorialnie funkcjonujące

poza Obroną Terytorialną jako komponentem terytorialnym sił zbrojnych. W konkluzji tej części dysertacji Doktorant zaprezentował tezę, że w Europie jedynie w Szwajcarii funkcjonuje system obronny mający charakter Obrony Terytorialnej (choć tak nie nazywany), zaś inne państwa posiadają różne formy wojsk wewnętrznych (tworzonych terytorialnie), gwardii (tworzonych terytorialnie) lub wojsk rezerwowych (tworzonych terytorialnie). Bardzo uzasadnioną wydaje się teza zawarta także w tym rozdziale, że charakter działania obecnych WOT zmienił się znacząco w stosunku do tych z okresu Układu Warszawskiego, jednak błędną nazwę im pozostawiano, gdyż podobnie jak wówczas kierowała tym *potrzeba polityczna*, a nie merytoryczna oparta na doświadczeniu i arkanach ze sztuki wojennej. Współczesne struktury tych wojsk działają bowiem poza terytorialnymi organami dowodzenia – jak w wojskach wewnętrznych.

Rozdział czwarty obrazuje *uwarunkowania tworzenia Wojsk Obrony Terytorialnej w Rzeczypospolitej Polskiej*. W syntetycznej postaci Doktorant zaprezentował uzasadnione naukowo założenia tworzenia Wojsk Obrony Terytorialnej w realiach istnienia Obrony Terytorialnej jako komponentu terytorialnego sił zbrojnych; sojusznicze uwarunkowania funkcjonowania tych wojsk; strategiczne uwarunkowania ich budowania w Polsce, a także operacyjną i terytorialną specyfikę funkcjonowania takich struktur.

Należy podkreślić, że Autor w uzasadniony badawczo sposób eksponuje najistotniejsze problemy, jakie należałoby rozwiązać, a w tym przede wszystkim w obszarach świadomości budujących *Wojska Obrony Terytorialnej* – by organizowano je zgodnie z wiedzą i doświadczeniami setek lat światowej i polskiej teorii wojskowości. W dalszej części tego rozdziału Doktorant przedstawia naukowo uzasadnione argumenty, aby czynić to w ramach Obrony Terytorialnej jako komponentu terytorialnego sił zbrojnych, a nie – poza nim – w nieuzasadnionym oderwaniu. Wówczas skala zasobów osobowych takich wojsk w Polsce to około miliona przeszkolonych rezerwistów z powszechnego poboru, a nie jedynie stan osobowy 53 tys. tzw. *terytorialsów* (jak to się przyjmuje docelowo, w dodatku pozyskiwanych w trybie kontraktu, co jest typowe dla wojsk wewnętrznych lub gwardyjskich, a nie tego komponentu). Doktorant trafnie uzasadnia, że jest to

wymóg strategiczny na rzecz skutecznej obrony Rzeczypospolitej Polskiej w obecnych uwarunkowaniach geostrategicznego położenia – w sąsiedztwie mocarstwa posługującego się agresją w stosunkach z sąsiadami (Czeczenia, Gruzja, Ukraina).

W rozdziale piątym Autor zaprezentował *organizację Wojsk Obrony Terytorialnej* – komponentu terytorialnego sił zbrojnych wskazując także w naukowo uzasadniony sposób na cel tworzenia Wojsk Obrony Terytorialnej, eksponując ich funkcje, zadania oraz autorski model struktury organizacyjnej. Doktorant zawarł w nim także założenia teoretyczne dotyczące celowości istnienia tych wojsk, z uwzględnieniem koniecznych cech struktury militarnej, niezbędnych na okoliczność skutecznych działań obrony narodowej.

Rozdział szósty zawiera wyniki badań dotyczących *funkcjonowania Wojsk Obrony Terytorialnej komponentu terytorialnego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w czasie działań hybrydowych*. Doktorant zawarł w tej części pracy pierwotną i obecną istotę i wymowę hybrydowości; pojęcie hybrydowości w sztuce wojennej; a także działania przeciwhybrydowe Wojsk Obrony Terytorialnej jako komponentu terytorialnego sił zbrojnych. Wartością dodaną tego rozdziału jest zaprezentowanie konkluzji z badań opinii ekspertów o Wojskach Obrony Terytorialnej jako elementu systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej.

Na wysoką ocenę pod względem merytorycznym zasługują treści zawarte w „Zakończeniu”, które dotyczą konstatacji uogólniających wraz z perspektywami konieczności strategicznej i budowania Obrony Terytorialnej w Polsce ze szczególnym uwypukleniem kwestii funkcjonowania w niej Wojsk OT w ramach komponentu terytorialnego sił zbrojnych.

Zaprezentowany materiał dowodzi, że Doktorant, potrafi dostrzec niedociągnięcia i zaproponować racjonalne usprawnienia w obszarze:

- roli i zasad funkcjonowania Wojsk Obrony Terytorialnej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- restrukturyzacji Wojsk Obrony Terytorialnej w Rzeczypospolitej Polskiej;

2.3. Ocena formalnej strony pracy

Wykorzystanie literatury jest właściwe i kreatywne, co świadczy o dobrym przygotowaniu Doktoranta do samodzielnej pracy naukowej.

Wnioski są zrozumiałe i wynikają z badań, są cenne dla teorii i praktyki.

Konstrukcja rozprawy oraz sposób opracowania materiału empirycznego, a także forma przeprowadzonej analizy i przyjęta metodyka badań pozwoliła osiągnąć założony cel pracy (poznawczy i utylitarny) i rozwiązać podjęty problem badawczy oraz zweryfikować (pozytywnie) przyjętą hipotezę.

Język używany w pracy jest poprawny i zrozumiały. Jak każda praca, posiada pewne uchybienia techniczne, które jednak nie mają wpływu na wartość merytoryczną i metodologiczną rozprawy doktorskiej.

Odsyłacze zastosowane w pracy nie budzą zastrzeżeń.

Wnioski końcowe

Stwierdzam, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i potwierdza ogólną wiedzę teoretyczną.

Problematyka recenzowanej dysertacji ściśle jest związana z dyscypliną nauki o bezpieczeństwie, ponieważ:

- obszar badawczy był realizowany na nurcie teoretycznym i praktycznym, w kontekście roli i zasad funkcjonowania Wojsk Obrony Terytorialnej jako komponentu Sił Zbrojnych RP;
- obiektem badań było projektowanie komponentu WOT jako istotnego elementu potencjału obronnego RP;
- przedmiot badań, cel badań, problem badawczy, hipoteza są ściśle związane z tematyką bezpieczeństwa i tworzą teoretyczne podstawy ich funkcjonowania w instytucjach zajmujących się modelowaniem Sił Zbrojnych RP;
- warsztat badawczy, wykorzystana literatura, sformułowane wnioski są trafne i powiązane z dyscypliną oraz umiejętnościami samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Reasumując, uważam, że recenzowana praca odpowiada w pełni ustawowym warunkom stawianym rozprawom doktorskim w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie Nauki o Bezpieczeństwie. Rozprawa mgr. Artura Ryszarda Jakubczaka jest nowym, systemowym podejściem do problemu doskonalenia modelu Sił Zbrojnych RP dla potrzeb obronności.

Stawiam, zatem wniosek, by dopuścić mgr. Artura Ryszarda Jakubczaka do publicznej obrony rozprawy.

W czasie obronny proszę o ustosunkowanie się do nielicznych wątpliwości zwartych w treści recenzji.

.....